

УДК 34(477.83)
DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-177-182

Олеся НІЦЕВИЧ[©]

викладач

(Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ГАРАНТІЙ ЇХНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено актуальні питання адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності. Наголошено на важливій ролі журналіста в сучасному суспільстві, зокрема у висвітленні ним подій військової агресії проти України. Визначено сутність адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності, для забезпечення якого є цілий масив нормативно-правових актів (як національних, так і міжнародних), що регулюють особливості професійної діяльності журналіста та гарантії його діяльності. Визначено сучасні права та обов'язки журналіста, можливості щодо публікації інформації, а також окреслено гарантії діяльності журналіста; зроблено висновок про необхідність перегляду та удосконалення останніх.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, професійна діяльність, журналіст, права та обов'язки, гарантії діяльності, правовий статус.

Постановка проблеми. Журналістська діяльність завжди привертала до себе увагу, проте наразі журналіст є чи не однією з головних фігур, які висвітлюють події повномасштабного вторгнення росії на територію України. Професійна діяльність журналіста складна за своїм внутрішнім змістом, оскільки передбачає не лише фото- і відеофіксацію подій, інформації, а й широку аналітичну роботу, пошук, збір інформації і найголовніше – її відтворення та донесення до широких мас населення. Тож не дарма урядом нашої держави періодично наголошується на важливості роботи журналістів щодо висвітлення подій в Україні, адже саме від них залежить сприйняття подій населенням нашої держави.

Діяльність журналіста сьогодні регулюється різними нормативно-правовими актами, проте кожен містить прогалини та деякі суперечності, що потребують свого врегулювання. Ситуації, в яких мають місце факти переслідування журналістів, є неприпустимими у сучасних умовах воєнного стану, а тому необхідно переглянути існуючі гарантії діяльності журналістів з метою недопущення будь якого тиску на останніх. Саме тому нагальним є вивчення адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Актуальні питання діяльності засобів масової інформації, професійної діяльності журналістів, їхнього правового статусу, гарантій такої діяльності постійно привертують увагу науковців та практиків. Особливо гостро вони постали у 2014 р. з початком російської агресії в Україні, коли журналісти почали оперативного відображати тодішні події й доносити цю інформацію до широких мас населення та були незахищені ні в правовому полі, ні в фізичному – не мали засобів захисту (касок, бронежилетів тощо). Зокрема, слід відзначити праці таких вчених, як: Г. Атаманчук, М. Бажанов, О. Бандурка, І. Бачило, С. Бурлаков, К. Буряк, В. Галунько, О. Гродовська, О. Демчук, А. Зелінський, Н. Камінська, В. Опришко, К. Примаков, В. Цимбалюк, К. Ярьсько, Н. Ярмиш та ін. Проте на сьогодні практично відсутні ґрунтовні наукові дослідження з питань адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності, що обумовлює актуальність обраної тематики.

Метою статті є з'ясування сутності адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності. Відповідно до окресленої мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити законодавчу базу, що регулює професійну діяльність журналістів та гарантії їхньої діяльності; визначити

сутність адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів; встановити гарантії діяльності журналістів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що воно є одним із перших, у якому висвітлено актуальні питання правового регулювання професійної діяльності журналістів, правових, професійних, соціальних гарантії їхньої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Діяльність журналіста постійно перебуває у полі зору медіапростору, стає об'єктом наукових досліджень, з приводу неї точаться активні дискусії та виходять резонансні новини. Зі здобуттям незалежності України журналістська діяльність постійно видозмінюється та набуває більш широкого суспільного дискурсу. Особливо гостро питання професійної діяльності журналістів, їхнього захисту, гарантії їхньої діяльності постали ще у 1992 р., коли у незалежній Україні загинув перший журналіст Вадим Бойко: причетних до смерті журналіста не знайшли, справу закрито [1]. Якщо переглянути найскандальніші історії переслідувань та вбивств журналістів, то всі вони без винятку пов'язані з їхньою професійною діяльністю, а виконавців та замовників досі не знайдено. Достатньо пригадати таких журналістів, як: Георгій Гонгадзе, Тетяна Чорновіл, Павло Шеремет.

Зазначимо, що професійна діяльність журналістів, гарантії їхньої діяльності сьогодні регулюється різними нормативно-правовими актами, розглянемо їх детальніше. Визначальним, на нашу думку, є Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» від 23.09.1997, оскільки саме цей нормативний акт надає визначення поняття «журналіст». Під зазначеною категорією законодавець розуміє творчого працівника як суб'єкта у сфері медіа, який на професійній основі збирає, отримує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа [2]. У законі зазначається, що особа набуває статусу журналіста документом, що виданий суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спільною журналістів. Такий документ повинен містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі та строк його дії, підпис особи, яка видала документ [2].

Слід зазначити, що вищенаведений нормативно-правовий акт визначає засади надання журналістам державної підтримки, зокрема, мова йде про такі види підтримки, як: державна адресна підтримка (вона стосується не лише журналістів, але й інших суб'єктів у сфері медіа), фінансово-економічна та інша державна підтримка як журналістів, так і інших суб'єктів у сфері медіа. Коротко зупинимось на кожному з видів такої підтримки.

Державна адресна підтримка журналістів та суб'єктів у сфері медіа надається виключно тим суб'єктам у сфері медіа, що поширюють медіа для дітей та юнацтва, для осіб з інвалідністю, спеціалізованим науковим друкованим медіа, що видаються науковими установами та закладами вищої освіти, медіа, що цілеспрямовано сприяють розвитку мов та культур національних меншин і корінних народів України, а також друкованим медіа літературно-художнього напрямку [2]. Такий вид державної підтримки може бути припинено за відповідним рішенням суду у випадку, коли буде доведено, що суб'єкт порушує чинне законодавство та зловживає наданою підтримкою не для заданих цілей.

Фінансово-організаційна підтримка та інша державна підтримка здійснюється шляхом протекціоністської політики зниження споживчої вартості інформаційної продукції, включно з податковим, тарифним, митним, валютним та господарським регулюванням, відшкодуванням збитків, наданням фінансової допомоги [2]. Тобто це означає, що журналісти мають привілейоване право на зниження вартості опублікування журналістської продукції, а також звільняються від податку на додану вартість.

Щодо згаданого Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» слід зазначити, що саме цей нормативно-правовий акт установив базові положення про адміністративно-правовий статус журналістів, гарантії їхньої професійної діяльності. Так, у законі вказується, що журналіст має право:

- під час реалізації безпосередньо своєї професійної діяльності робити фото/відеофіксацію, крім тих випадків, коли це прямо заборонено законом;
- розповсюджувати у засобах масової інформації як від власного імені, так і під псевдонімом, зібрані ним матеріали (як фото, так і відеоматеріали);
- без перешкод потрапляти до приміщень суб'єктів владних повноважень, на

заходи, що ними організуються, бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством;

– не надавати відомості про джерело інформації або його походження, крім тих випадків, коли за рішенням суду журналіст зобов'язаний надати таку інформацію;

– відмовитися від публікацій матеріалів, підпису щодо авторства, якщо зміст матеріалу суперечить його переконанням;

– збирати інформацію, фото/відеоматеріали в районах проведення бойових дій, стихійного лиха, різних аварій, на мітингах тощо у разі надання свого посвідчення;

– на вільний безперешкодний доступ до різних статистичних даних, архівів/бібліотек; обмеження цього доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством [2].

Окрім прав, журналіст також має обов'язки, зокрема:

– керуватися вимогами Кодексу етики українського журналіста, надавати лише достовірну інформацію;

– зберігати таємницю авторства за проханням осіб, які надають інформацію;

– пред'являти посвідчення журналіста;

– не виконувати доручення керівника, якщо його реалізація передбачає порушення законодавства України;

– утримуватися від публікації інформації, що має на меті комерційний характер, містить дані про реквізити виробника, його продукції, послуг (адреса, номер банківського рахунку тощо) [2].

Зазначимо, що сьогодні, особливо в умовах війни, права журналістів досить розширені, а національне законодавство достатньо гнучко підходить до імплементації міжнародних норм, що регулюють професійну діяльність журналістів. Так, у цьому контексті варто зазначити про Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістів за умов конфлікту і тиску».

Вказаний міжнародний документ закріплює, зокрема, такі права журналістів, як (глава В):

а) право кожного на пошук, передавання й отримання інформації та ідей незалежно від кордонів;

б) право на законну свободу пересування й свободу вибору місця проживання в межах території держави, а також право залишати країну;

с) право на повагу таємниці листування в різних його формах [3].

Окрім зазначених прав журналістів, що здійснюють свою професійну діяльність, вказаний нормативний документ також закріпив такі важливі положення:

– журналісти, що провадять свою професійну діяльність у гарячих точках, у зоні ведення бойових дій, де є безпосередня загроза їхньому життю та здоров'ю, повинні повідомити про своє місцезнаходження Міжнародний комітет Червоного Хреста та забезпечити конфіденційність інформування;

– інші держави повинні забезпечувати можливість використання журналістами засобів зв'язку для міжнародної трансляції, донесення інформації, власних думок;

– поліцейські, працівники правоохоронних органів, військові повинні забезпечити журналістам допомогу та захист, ставитися до них як до цивільних осіб;

– забороняються прояви дискримінації щодо журналістів з боку органів державної влади;

– органи державної влади повинні забезпечити журналістам надання своєчасної візи та доступу до необхідних документів;

– правоохоронні органи зобов'язані своєчасно реагувати на факти порушення фізичної недоторканності журналістів;

– держава повинна забезпечити всі необхідні умови для притягнення до юридичної відповідальності тих осіб, які вчинили правопорушення щодо журналістів [3].

Таким чином, варто відзначити, що міжнародні рекомендації щодо професійної діяльності журналістів встановили базові (ключові) положення стосовно соціальних, професійних гарантій їхньої діяльності, зокрема щодо фізичного захисту журналістів під час війни.

Визначаючи адміністративно-правове регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності, слід згадати і про Закон України «Про медіа» від 13.12.2022, що встановив професійні гарантії діяльності журналістів. Зокрема, законодавець закріпив можливість створення/функціонування творчих

спілок журналістів. А також зауважив, що регіональні (місцеві) творчі спілки журналістів чи громадські об'єднання мають право подати одну кандидатуру до наглядової ради суб'єкта у сфері місцевих публічних аудіовізуальних медіа [4]. Крім того, журналісти мають право бути членом наглядової ради підприємства/установи/організації.

Слід також зупинитися на нормах Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992, де закріплено гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів, оскільки професія зобов'язує журналіста першим опинитися в гушніні подій, досягти глибинний зміст явищ, з'ясувати причини і наслідки й витлумачувати їх для загалу [5]. Тому під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом [7].

Також до адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів слід віднести роз'яснення Міністерства юстиції України «Правові засади діяльності журналістів в Україні» від 04.10.2011. Зокрема, у цьому документі зазначається, що забороняється цензура, тобто будь-яка вимога, що спрямована, зокрема, на журналіста, засіб масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача та передбачає узгодження інформації про її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації [8, с. 11]. Водночас ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації. Також забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом [6].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що сутність адміністративно-правового регулювання професійної діяльності журналістів – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на відносини журналіста з різними суб'єктами/учасниками суспільних відносин, безпосередньо на саму професійну діяльність журналістів з метою забезпечення прав останніх та законних інтересів держави.

Щодо гарантії професійної діяльності журналістів, то їх вичерпний перелік міститься у вищезгаданому Законі України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Так, журналістам гарантуються права на охорону праці (журналістам забезпечується комплекс заходів щодо забезпечення їхнього життя та здоров'я), пільги та компенсації за роботу з важкими та шкідливими умовами праці, на медичні огляди, соціальне страхування (ст. 13) [2].

Журналісти здійснюють свою професійну діяльність на платній основі, отримують заробітну плату, мають право на щорічну відпустку тривалістю 36 календарних днів, забезпечуються можливістю санаторно-курортного лікування за рахунок суб'єктів у сфері медіа.

Суб'єкти у сфері медіа можуть відряджати журналістів для виконання професійних завдань у місця надзвичайних подій за умов гарантування відшкодувань, обов'язкових виплат і пільг, передбачених законодавством. При цьому вони зобов'язані забезпечувати відряджених журналістів належними документами, знаковими, сигнальними та іншими засобами позначення особи представника медіа [2].

Журналістам передбачено пенсійне забезпечення, а також призначення дострокової пенсії за віком.

У законі закріплено, що службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, котрими він користується у своїй роботі [2].

Отже, маємо змогу констатувати, що на сьогодні гарантії професійної діяльності журналістів є дещо застарілими та потребують перегляду з огляду на сучасний стан суспільних відносин. Ці гарантії слід привести у відповідність до міжнародних стандартів, що потребує, у свою чергу, проведення окремого наукового дослідження.

Таким чином, для забезпечення адміністративно-правового регулювання

професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності є цілий масив нормативно-правових актів (як національних, так і міжнародних), що визначають особливості, сутність професійної діяльності журналіста у мирний та воєнний час, гарантій їхньої діяльності.

Висновки. Професійна діяльність журналістів в Україні регулюється переважно нормами адміністративного права, і лише окремі її аспекти – нормами цивільного, трудового, кримінального права. Переважна більшість адміністративно-правових норм є дещо застарілими та такими, що повною мірою не відображають реальних потреб у сфері регулювання діяльності та захисту журналістів.

Визначено, що адміністративно-правове регулювання професійної діяльності журналістів здійснюється сукупністю адміністративно-правових норм, що забезпечують належне повноцінне функціонування журналістів, визначають гарантії їхньої діяльності.

Адміністративно-правове регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їхньої діяльності охоплює такі нормативно-правові акти: Конституція України, Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістів за умов конфлікту і тиску», закони України «Про медіа», «Про інформацію», «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», роз'яснення Міністерства юстиції України «Правові засади діяльності журналістів в Україні», та ін.

Встановлено, що журналіст наділений правовими, професійними та соціальними гарантіями, котрі на сьогодні є застарілими та потребують перегляду з огляду на сучасний стан суспільних відносин. Питання гарантій професійної діяльності журналістів є досить широким, а тому вимагає проведення окремого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. 6 історій убивств та переслідувань українських журналістів. *Інтерньюз Україна*. URL : <https://internews.ua/opportunity/peresliduvannya-ukrayinskih-zhurnalistiv>.
2. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text>.
3. Про захист журналістів за умов конфлікту і тиску : Рекомендація № R (96) 4 Комітету міністрів Ради Європи від 03.05.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text.
4. Про медіа : Закон України від 13.12.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20?find=1&text=%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82#w1_1.
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
6. Правові засади діяльності журналістів в Україні : роз'яснення Міністерства юстиції України від 04.10.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11#Text>.
7. Правові засади діяльності журналістів в Україні. *Міністерство юстиції*. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_37038.
8. Войтко О. В. Особливості роботи українських журналістів у зоні воєнного конфлікту : магіст. кваліф. робота / Києво-Могилянська академія. Київ, 2009. 81 с.

Надійшла до редакції 16.02.2024

Прийнято до опублікування 27.02.2024

References

1. 6 istorii ubyvstv ta peresliduvan ukrainskykh zhurnalistiv [6 stories of murders and persecution of Ukrainian journalists]. *Interniuz Ukraina*. URL : <https://internews.ua/opportunity/peresliduvannya-ukrayinskih-zhurnalistiv>. [in Ukr.].
2. Pro derzhavnu pidtrymku media, harantii profesiinoi diialnosti ta sotsialnyi zakhyst zhurnalista [About state media support, guarantees of professional activity and social protection of journalists] : Zakon Ukrainy vid 23.09.1997. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text>. [in Ukr.].
3. Pro zakhyst zhurnalistiv za umov konfliktu i tysku [On the protection of journalists under conditions of conflict and pressure] : Rekomendatsiia № R (96) 4 Komitetu ministriv Rady Yevropy vid 03.05.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_734#Text. [in Ukr.].
4. Pro media [About the media] : Zakon Ukrainy vid 13.12.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20?find=1&text=%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82#w1_1. [in Ukr.].
5. Pro informatsiiu [About information] : Zakon Ukrainy vid 02.10.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. [in Ukr.].
6. Pravovi zasady diialnosti zhurnalistiv v Ukraini [Legal principles of journalists' activity in Ukraine] : roziasnennia Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 04.10.2011. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11#Text>. [in Ukr.].

7. Pravovi zasady diialnosti zhurnalistiv v Ukraini [Legal principles of journalists' activity in Ukraine]. *Ministerstvo yustytzii*. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_37038. [in Ukr.].

8. Voitko, O. V. (2009) Osoblyvosti roboty ukrainskykh zhurnalistiv u zoni voiennoho konfliktu [Peculiarities of work of Ukrainian journalists in the zone of military conflict] : mahist. kvalif. robota / Kyievo-Mohylianska akademiia. Kyiv. 81 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Olesia Nitsevych. Administrative and legal regulation of professional activity of journalists and guarantees of their activity. The pressing questions of the legal adjusting of professional activity of journalists and their guarantees are investigational in the article. It is marked the important role of journalist in modern society, in particular and illumination to them of events of military aggression against Ukraine. Essence of the legal adjusting of professional activity of journalists and their guarantees is certain, under that the whole array of normatively-legal understands act (both national and international), that regulate the features of professional activity of journalist, their guarantee. The list of the legal adjusting of professional activity of journalists and their guarantees is outlined fold. The found out modern right and duties and possibilities journalist are in relation to the publications of information.

The administrative and legal regulation of the professional activity of journalists and their guarantees includes the following normative legal acts: the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine «On Media», «On Information», «On State Support of the Media, Guarantees of Professional Activity and Social Protection of Journalists», Explanation of the Ministry of Justice of Ukraine «Legal principles of the activities of journalists in Ukraine», Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe «On the protection of journalists in conditions of conflict and pressure», etc. It has been established that the journalist is endowed with legal, professional and social guarantees that are currently outdated and require further adjustment. The issue of guarantees of the journalist's professional activity is quite comprehensive, and therefore requires a separate scientific study. Certain guarantees of activity of journalist and drawn conclusion about the necessity of their revision and improvement.

Keywords: *administrative and legal adjusting, professional activity, journalist, right and duties, guarantees of activity, legal.*